

NOTES PER A UNA APROXIMACIÓ A LA VIDA I L'OBRA DEL POETA ELIES BORRÀS CASTELLÓ

1. Poetes i més poetes

Cada dia em reafirme més en la convicció que el nostre és un «país de poetes», un país forjat a colps de poemes. És a dir, que vivim en un territori que, culturalment parlant, ha estat fonamentat i en bona part desenvolupat per persones amb una àmplia concepció romàntica i sentimental de la vida i de la història, del passat, del present i del futur, que, per circumstàncies diverses, contemplen la seua pròpia existència i la del seu poble en clau lírica. Josep Maria Ballarín ha comentat diverses vegades —en to irònic— que ell deu de ser l'única persona de tota la Mediterrània que mai no ha escrit un vers, i no crec que hi vaja molt desencaminat.

La història cultural dels valencians, la cultura escrita, és plena d'escriptors, poetes preferentment, que ens han transmés en vers la tradició i la llengua. No ha de ser cap casualitat. En el procés d'evolució històrica del nostre poble s'hi han donat diverses situacions que justifiquen i potencien aquesta realitat. Una d'elles, sens dubte, és la nostra cultura d'arrel llatina. I una altra els daltabaixos històrics que ha patit el poble valencià, l'anormalitat política, de vegades hostil, en què ben sovint s'ha hagut de desenvolupar. Queda més que demostrat que en condicions adverses per a la pràctica d'una determinada cultura és la poesia, el vers, el refugi literari que adopten la llengua i les idees, un tipus de salvaguarda. L'època de postguerra d'aquest quasi finiquitat segle XX n'és un bon exemple. Foren, precisament, els poetes els qui evitaren el trencament cultural —*id est*, literari i lingüístic— que precipità la contesa bèl·lica dels anys 36-39, i que s'extengué al llarg de diversos decennis. Foren unes dècades en què els versadors, els poetes, prengueren les regnes del cultiu de la llengua. Ho feren a través de certamens poètics locals, llibrets de festes, de falles, i de les múltiples activitats d'àmbit restringit que ofería l'època, totes elles de marcat caràcter popular i amb una àrea d'influència minoritària, però segons com eficaç. Com que es tracta d'un període de temps encara recent, en el nostre passat, és segur que tots en tenim exemples. Tots coneixem, o ens han parlat, de l'oncle versador de la nostra mare, de l'home misteriós —ulleres fosques— que vivia dos carrers més avall i feia versos, o del vicari del poble veí que, entre Pasqua i Rams, escrivia quantitats i quantitats de poesies, que després regalava als xiquets. En tots els pobles n'hi ha.

Passa, però, que totes aquestes persones en comptades ocasions han superat

les muralles del reduït cercle humà en què actuaven. Normalment, cap d'ells no figura als manuals literaris, als estudis culturals que, amb dedicació i diligència, preparen els nostres intel·lectuals. Sens dubte, perquè la qualitat lírica que els avala és ben minsa, i els temes recurrents. Ells són poetes menors o, si ho preferiu, locals. Jo fa temps que els hi seguisc la pista, perquè pense que ocupen un esglaó clau a l'hora de conèixer el passat que modela els valencians, d'explicar-nos el present que ens alberga, i d'entendre com dimonis ha funcionat i perviscut la nostra història cultural i, sobretot, lingüística. I la pràctica em diu que cal rastrejar els poetes. Ara n'he trobat un de nou; de vell, hauria de dir. No és que haja descobrit cap amèrica —diu l'Evangelí que *qui busca, troba*—, i l'home en qüestió, la seua obra, sempre han estat a l'abast de tothom. Però confesse que la troballa m'ha produït una certa satisfacció. Només ha calgut estirar de la primera cirera, que diria un bon amic, per a fer-se amb la cistella. La cirera *princeps* me l'ha proporcionada *La Fulla de l'Olivar*, que fa set anys publicà un poema titulat «Tradicció de la Verge de l'Olivar, patrona d'Alaquàs». Per a començar a funcionar, a regirar, només comptava amb el nom de l'autor, Elies Borràs Castelló, i una dada prou important: fou Mestre en Gai Saber per Lo Rat Penat. A partir d'ací, tot m'era inèdit. Si volgué dedicar-li una composició poètica a la Mare de Déu de l'Olivar, però, hi havien moltes possibilitats que fóra fill del poble, i amb això el meu interès anava *in crescendo*. Interès que, espere que encertadament, he arribat a fer extensiu a la resta d'habitants d'Alaquàs i particularment als lectors de *Quaderns d'Investigació*, com aquest paper demostra.

Mans a l'obra, doncs. Com que, dissortadament, el nom del meu poeta no hi figurava al registres de naixements de la parròquia de l'Assumpció, ni tan sols a cap recull literari dels que tinc més a mà, vaig haver de recórrer a la millor font d'informació per a aquests casos: la saviesa i el record popular, que sempre proporciona sorpreses. Indagar entre les persones més majors d'Alaquàs per veure què em podien dir sobre el senyor Elies Borràs fou com buscar la pansa a dins d'una coca ensucrada. La recerca resultà (sempre ho és) fecunda. Una de les meues majors alegries fou comprovar que era un home que es mantenia viu en el record dels veïns d'Alaquàs. A més, i gràcies al meu curt bagatge en el món de la literatura valenciana en general i de la de postguerra en particular, aconseguí trobar uns quants poemes seus, dispersos ací i allà. Tot junt, ben poca cosa, però representativa. Molt representativa. Ja podia començar la faena. Amb això i amb l'ajuda de vells i novells amics il·lustrats —Santi Cortés i D. Joaquim Camarena Reig, significativament— he aconseguit reunir unes quantes dades literàries i biogràfiques que permeten començar a reconstruir el perfil vital i intel·lectual del senyor Elies Borràs Castelló. Com que considere que el material fins ara aplegat no permet de brodar una biografia literària d'aquest bon home —quasibé, podríem dir-ne, fill adoptiu d'Alaquàs—, és per això que m'he decidit a embastar i oferir les dades fins ara acumulades en una primera «aproximació» a la seua vida i obra que, espere, tant de bo esperone els estudiants i la gent lletrada d'Alaquàs, i un dia puga ser completa. Amb això no pretenc sinó aportar una nova peça del *puzzle* que conforma el passat cultural del poble valencià, que, mira per on, també s'escriu en lletra minúscula. Una menuda

peça que, què hi farem, va i resulta que encaixa. Tota una joia, en realitat.

2. Notes biogràfiques

«Nebot del tio Elies “El Cerer”, i una persona com qualsevol altra del poble, però amb una gran afició a la poesia i al valencià. Aquesta afició féu que, havent anat a escola com qualsevol altre de la seua edat, no més enllà dels 14 anys, es dedicara a escriure llibres de festes, de falles, dècimes (versos que es tiraven a la cavalcada). En el seu moment fou Mestre en Gai Saber de Lo Rat Penat i guanyà la Flor Natural en uns Jocs Florals. Cap als anys 50 fou clavari de la Mare de Déu de l’Olivar, i seria en eixe moment quan escrigué el poema “Tradicció de la Verge de l’Olivar”». ¹ Amb aquesta succinta informació biogràfica de l’autor encapçalaven els membres del Consell de redacció de *La Fulla de l’Olivar* la publicació del poema «Tradicció de la Verge de l’Olivar, patrona d’Alaquàs», d’Elies Borràs Castelló, que signava en qualitat de «Mestre en Gai Saber». La introducció, austera però correcta, oferia substancioses pistes, i només calia desxifrar-les correctament. Deixava entreveure, d’entrada, que, sense ser un poeta de renombrat prestigi, aquella dèria lírica no era fruit d’un dia.

A partir d’aquell *grano salis* atractiu i esperonador, i furgant per ací i per allà, he aconseguit d’altres dades biogràfiques molt més determinants, com ara que no era fill natural d’Alaquàs. Efectivament, Elies Borràs Castelló nasqué a l’Ollería (la Vall d’Albaida) el 14 de maig de 1906, i tingué una vinculació molt directa amb el nostre poble, on passà llargs anys de la seua vida (des de l’any 1908 fins al 1950, si no vaig errat). Era fill de José Borràs Borràs, sagristà, i de Rosario Castelló Aledón, tots dos de l’Ollería².

---

¹ *La Fulla de l’Olivar*, núm. 128. Alaquàs, 17-2-1991.

² L’«Acta de naixement» diu així:

«En la villa de Ollería a las once del día quince de Mayo de mil novecientos seis, ante D. Joaquín Mompó y Ferrando, Juez municipal, y D. Manuel García Cerdá, Secretario, compareció José Borràs Borràs, natural de esta villa, de cuarenta y cuatro años de edad, casado, sacristán, domiciliado en la calle del Carmen número uno, según la cédula personal que exhibe, con objeto de que se inscriba en el Registro civil a un niño; y al efecto, como padre del mismo, declaró: que dicho niño nació en la casa que habita el declarante a las diez del día anterior. Que es hijo legítimo del declarante y de su muger, Rosario Castelló Aledón, natural de esta villa, de cuarenta años de edad, dedicada a las ocupaciones propias de su [...] y domiciliada en el de aquel. Que es nieto por la línea paterna de José Borràs Albiñana, labrador, y de Vicenta María Borràs Cháfer, naturales y domiciliados que estuvieron ambos en esta villa de Ollería, ya difuntos. Y por la línea materna de Joaquín Castelló Mompó, cucharetero, natural de esta misma villa, y de Mariana Aledón Benedito, que lo es de Vall de Uxó, domiciliados ambos en Valencia. Y que al expresado niño se le puso por nombre Elías. Todo lo cual presenciaron como testigos Miguel Cerdá Vidal y Salvador Boluda Albiñana, ambos casados, labradores, mayores de edad, naturales y domiciliados en esta población. Leída íntegramente esta acta, e invitadas las personas que deben suscribirla a que la leyeran por sí mismas, si así lo creían conveniente, se estampó en ella el sello del Juzgado municipal, y la firmaron el Sr. Juez, el declarante y los testigos; y de todo ello, como Secretario, certificado».

He tingut accés a aquestes dades judicials gràcies a l’amabilitat del Sr. D. Joaquim Camarena Reig, Cronista oficial de l’Ollería, que m’ha facilitat una fotocòpia de l’Acta de naixement —núm. 68— del nostre poeta, recollida al llibre del Registre civil de l’Ollería. Vaja amb aquesta nota el meu agraïment.

Ben prompte, als dos anys, i en quedar orfe de pare, se'n vingué a viure a Alaquàs, a casa de la seua tia Magdalena, muller d'Elies «el Cerer», primer tinent d'alcalde d'Alaquàs després de la Guerra Civil, i persona recordada al nostre poble per la seua vinculació política carlista. Segons assevera el Sr. Gil Lila, en el transcurs d'una xicoteta semblança per ell enlestida, Elies Borràs: «*Nace en Ollería, en la Calle de la Virgen del Carmen núm. 1, siendo su madre Rosario Castelló Aledón y su padre José Borràs Borràs, "Pepe dels Minguets", Músico, fallecido cuando Elías Borràs Castelló tenía 2 años, quedando la Sra. Rosario viuda con dos hijos, éste y José que seguiría con su madre hasta que se trasladaron a domiciliarse a Alacuás. Vive la familia posteriormente en la calle de Santo Tomás 6, 1º, y más tarde en la calle de la Iglesia, hoy Calvo Soletto nº 14, dedicándose su madre a la industria de la confección de cucharas.*

»*Al morir su padre, cuando Elietes tenía dos años, es llevado por su tía Magdalena a Alacuás, donde es ahijado por ésta al contraer matrimonio con el Sr. González de aquella localidad. Allí estudia Cultura general y empieza a cursar Magisterio, que no terminará, quizá espoleado por el gusanillo de la Poesía que invade su mente. Sigue durante los años en que su madre aún vivía en Ollería, pasando las vacaciones en nuestro pueblo.*

»*Cuando Elías contaba 21 años de edad, su madre traslada su residencia a Alacuás, reintegrándose de nuevo a su familia*»³. Les persones consultades a Alaquàs recorden que Elies Borràs, durant els seus anys d'estada al poble, visqué primer al carrer de Conca i després al de Les Eres (actualment d'Els Benlliure)⁴. Fins l'any 1950, en què «*traslada su residencia a Valencia*»⁵. Morí, molt probablement, a la Capital del Túria, en data desconeguda que, segons tots els indicis, caldria situar a la segona meitat de la dècada dels huitanta.

D. Joaquim Camarena Reig, actual Cronista de l'Ollería i amic personal del Sr. Elies Borràs, m'ha fet saber molt amablement que el nostre poeta és, des de fa anys, «fill il·lustre i predilecte de l'Ollería», i que hi té dedicat un carrer. També que al seu poble nadiu el Sr. Elies fou objecte d'un homenatge en vida, que estava casat i tenia fills —no m'ha estat possible, però, contactar amb la família—, que treballava de factor del tren de via estreta a un dels pobles del cinturó metropolità de València —molt possiblement Rocafort— i que el seu tarannà era molt bohemí⁶. A més de tot això, la semblança del Sr. Gil Lila també reproduïx uns comentaris que, a propòsit de la concessió del premi «Antorcha

---

³ GIL LILA, E., «Hijos de Ollería: Elías Borràs Castelló, Mestre en Gai Saber», *La Ollería en fiestas*, 1975.

⁴ Les fonts orals consultades a Alaquàs han estat el tio Paco Palop «el Guarda de la Séquia»; el tio Micalet «el Garrof»; el tio Jeroni Pons; i el Sr. Ramon Tarín. A tots ells el meu agraiment.

⁵ GIL LILA, E., *loc. cit.*

⁶ Informació reportada pel Sr. D. Joaquim Camarena Reig durant una entrevista realitzada el dia 7 de juliol de 1998.

del humor 1967», publicà el diari *Levante* en data desconeguda: «*Nació en Ollería (Valencia). Estudia Magisterio y sin terminar la carrera, se dedica, por vocación, a la poesía, colaborando en algunos semanarios de humor. Corresponsal de los diarios “Levante” y “Las Provincias” en Alacuás donde vivía desde los dos años. Muchas veces triunfador en Juegos Florales y otros certámenes literarios y ha conseguido 162 diplomas, entre ellos, Flor Natural, Rosa de Oro, Englantina d’Or, Viola d’Or, etc.*

»*Es poseedor del Trofeo Antorcha del Humor 1967, por su composición poética “Parodia rubeniana”. (...)*

»*En 1953 se le titula “Mestre en Gai Saber”, por sus ya reconocidos méritos literarios.*

»*Aparte de estos premios cualificados, tiene otros muchos de humor fallero en “Llibrets d’explicació de la Falla”, guiones falleros, radiofónicos y colaboraciones humorísticas en revistas y folletos*⁷.

A banda de la informació que ell mateix ens proporciona en un poema que podríem qualificar de semiautobiogràfic i més bé anecdòtic⁸, això és el que, pel moment, puc aportar sobre la biografia d’Elies Borràs Castelló; una persona que, torne a repetir-ho, actualment encara és molt recordada a Alaquàs, però de qui no resulta fàcil concretar detalls. I no tinc més dades.

3. Notes literàries

Pel que fa a l’activitat literària del nostre personatge, el primer que cal afirmar és que, sense ser de dedicació exclusiva, resulta prolífica, i que ve caracteritzada tant per la seua unitat temàtica com per la dispersió editorial, i molt probablement també per la seua condició de majoritàriament inèdita. Una gran part de la producció literària coneguda d’Elies Borràs és datada a les dècades immediatament posteriors a la Guerra Civil, és a dir, a l’època de la postguerra⁹. Com gran part dels literats que escriuen en aquell moment, es dedicà, quasi exclusivament, a la lírica, i aprofitava tot tipus de publicacions, bé foren d’àmbit local — com ara llibrets de festes, llibrets de falles... — o bé provincial — almanacs de diaris, jocs florals... —, per tal de donar a la llum pública les seues composicions. Sabem però, que començà a intergrar-se en els cercles poètics valencians

---

⁷ GIL LILA, E., *loc. cit.*

⁸ El poema en qüestió és «Cantem-li al meu poble de l’Ollería», i fou publicat a *La Ollería en fiestas*, 1978.

⁹ L’estudi més complet i detallat que conec sobre aquest període cultural valencià és el de CORTÉS, SANTI, *València sota el règim franquista (1939-1951)*, IFV-PAM, València/Barcelona, 1995. Elies Borràs Castelló és al·ludit a la pàgina 135.

en 1934, segons que han asseverat E. Gil Lila: «*Elías, espíritu bohemio e inquieto, se afana en trabajos que le dejen tiempo para su predisposición y afición, dedicándose de lleno a la Poesía donde obtiene desde 1934, salvando el bache del 35 al 42, por no decir que no se celebraban concursos poéticos. Hasta la fecha 162 premios en Juegos Florales y otros certámenes*»¹⁰, i Francisco de P. García Sabater: «*inicia su carrera literaria en el año 1934, y en el 1961 consigue su primera “Flor Natural”*»¹¹.

Elies Borràs fou un incondicional dels Jocs Florals i dels certàmens literaris populars, i arribà a aconseguir 10 Flors Naturals —màxim guardó poètic dels Jocs Florals— i un total de més de 162 premis (entre accèssits i mencions especials). A més, en 1953 li fou atorgat el títol de Mestre en Gai Saber¹². D'entre tots aquests guardons, però, cal destacar-ne un, «*el más importante, mejor dicho, el que más extendió su nombre en periódicos nacionales y extranjeros, fue el Premio “Antorcha del Humor 1967” en la Olimpiada Internacional; éste es el que le consagró con reconocido mérito. De él, como digo, hablaron revistas nacionales e internacionales*»¹³. Bona mostra d'aquesta literatura de certamen són les composicions que he aconseguit localitzar a diferents llibres de festes i a l'*Almanaque «Las Provincias»*; de totes elles, en done una relació al final.

Només m'ha estat possible, però, tindre notícia de la publicació d'un opuscle poètic: *El cavaller enamorat*, que guanyà l'Englantina d'Or en els Jocs Florals de 1957. L'obra porta una «Nota preliminar» del filòleg Josep Giner i Marco que, en actuar de crític literari, assevera molt elogiosament: «Elies Borràs Castelló, en el poema “El cavaller enamorat”, reflecteix fidelment els sentiments de la generació valenciana immediata a la generació de l'Exposició [1909]. No són sentiments i paraules fredament literàries, sinó conceptes vius, profundament sentits, amb el cor en la mà. En tal sentit, el poema “El cavaller enamorat” és un document preciós, és l'expressió exacta i fidel de com el poble valencià sent l'Exposició. Borràs Castelló és un poeta popular, un autèntic fill del poble, i per això el seu poema té més valor que el d'un literat professional. Borràs Castelló és un poeta fàcil i entusiasta, però cal reconèixer-li que ha tingut l'encert d'expressar allò que tots els valencians sentim, i els qui el coneixem personalment sabem com era mereixedor d'assolir l'èxit que li reconeixem. Borràs Castelló és un poeta que ha triomfat moltes vegades: ha assolit més de cinquanta premis i accèssits als Jocs Florals, al llarg de moltes anyades de cultiu poètic, i ha obtingut el nomenament reglamentari del títol de *Mestre de Gai Saber*. Amb la publicació del poema «El cavaller enamorat» és d'esperar que el públic valen-

---

¹⁰ GIL LILA, E., *loc. cit.*

¹¹ GARCIA SABATER, FRANCISCO DE P., «Elías Borràs Castelló: “el poeta de les cent reines”», *La Ollería en fiestas*, 1975.

¹² Vegeu l'article de Gil Lila abans esmentat.

¹³ GIL LILA, E., *loc. cit.*

cià sabrà apreuar els mèrits de la seua poesia: poesia popular digna, sincera, fervorosa; i cal retre-li l'expressió de la nostra gratitud per haver sabut fer-se intèrpret de l'opinió de tots els valencians»¹⁴.

Efectivament, els «més de cinquanta premis i accèssits als Jocs Florals» — molts més, com ja sabem— ens mostren com de constant era el Sr. Elies Borràs en la tasca de fer rimar les paraules, i ens ajuden a definir quin era el tipus de poesia que produïa: sempre de temàtica popular. Igualment prolixa a la «poesia de certamen» és la seua dedicació en la confecció de diversos llibrets de falla. A banda de la informació oral que les diferents persones consultades ens han proporcionat —i que incidia en aquest punt—, comptem amb les dades que ens hi facilita el bibliògraf Josep Ribelles Comín¹⁵; i amb una notícia localitzada, l'any 1948, al diari *Las Provincias*, de la qual n'oferisc ara un extracte: «*El martes próximo pasado, a las diez de la noche, en el teatro Alkázar se hizo una gran velada teatral y un selecto fin de fiesta en homenaje a la Fallera Mayor, señorita Emilia Piró, y su Corte de honor. Tomaron parte la Agrupación musical "La Amistad Fallera", dirigida por don Manuel Torices; la encantadora bailarina y canzonetista Maruja Pedret, el rapsoda José Visent y el laureado poeta valenciano Elías Borrás Castelló, que dió a conocer una poesía festiva muy actual, que fué calurosamente aplaudida*»¹⁶. E. Gil Lila, per la seua banda, ha assenyalat: «*Aparte de estos premios cualificados, tiene otros muchos de humor fallero en "Llibrets d'explicació de la Falla", guiones falleros, radiofónicos y colaboraciones humorísticas en revistas y folletos*»¹⁷. No hem d'oblidar que, a més de suport editorial, aquesta dedicació semiprofessional suposava, per al nostre autor, una font d'ingrés econòmic.

A banda de la intencionalitat última, sempre variada i profusa, que el Sr. Elies Borràs aplicava a les seues composicions poètiques, el que no cap dubte és que dues de les constants de la seua obra lírica són el popularisme, la recurrent

---

¹⁴ GINER I MARCO, JOSEP, *Obra filològica (1931-1991)*, a cura d'Antoni Ferrando i Santi Cortés, IIFV-Comercial Denes, València, 1998; p. 557.

¹⁵ Les descripcions bibliogràfiques que l'al·ludeixen diuen així: «*Llibret/ de la/ Falla/ Plaza de Serranos/ y adyacentes/ 1945/ ¡A los yernos!/(...)* Folleto bilingüe en 4º, de 12 págs., con la reproducción de la falla en la cubierta. Autor: *Elías Borrás Castelló. Llibret galardonado en el concurso de Llibrets del año 1945*». RIBELLES COMIN, JOSEP, *Bibliografía de la Lengua Valenciana*, Tomo V (Siglo XX), Ministerio de Cultura, Madrid, 1984, p. 516.

I «*Valencia en llamas*». Núm. I. *Revista gráfica* ilustrada que se publicó en Valencia en 1944 con motivo de las Fallas de S. José. Contiene profusión de fotografías entre ellas las de la belleza fallera y su Corte de Honor y reproduce los bocetos de 130 fallas. Han colaborado en esta revista: (...) Elías Borrás Castelló (...). RIBELLES COMIN, JOSEP, *op. cit.*, p. 587.

¹⁶ «*Homenaje y presentación de la fallera mayor de la plaza de Jesús y adyacentes*», *Las Provincias*, dijous, 29 de gener de 1948, p. 7.

¹⁷ GIL LILA, E., *loc. cit.*

referència al paisatge i a les creences i devocions populars, i el accentuat to religiós de la seua poesia. Potser fóra per això que Josep Giner el qualificà d'«intèrpret de l'opinió de tots els valencians». Elies Borràs, a la fi, sembla que sabé retratar prou encertadament el batec del cor dels valencians, les preocupacions i els anhels del poble. En aquest sentit, la seua silueta literària encaixa perfectament en la colla de poetes menors de la postguerra que conrearen un postpaisatgisme —o patrimonialisme¹⁸— sentimental valencià, i un dels exponents de referència del qual ben bé pot ser un altre conegut d'Alaquàs, el capellà Josep Pla Ferrís¹⁹. És en aquest sentit que cal entendre l'afirmació del Sr. Gil Lila: «*Si bien su especialidad fue la poesía festiva, no deja de tener en su haber poesía romántica y sentimental, siendo él uno de los poetas fundadores, en el año 1950, de la sociedad literaria Amigos de la Poesía*»²⁰. I, més ajustadament encara, la del Sr. García Sabater: «*Una obra [la d'Elies Borràs], en verdad, cuantiosa que él siempre ha gustado en brindar a su tierra natal, su querida y real villa de Ollería, laboriosa, artesana, industrial, y tan rica y sustanciosa en historia y tradiciones espirituales i de cultura*»²¹. És el cant històric a les devocions i les tradicions —espirituals i culturals— populars la columna vertebral dels poemes d'Elies Borràs que he pogut trobar, un total de quinze, la majoria dels quals foren publicats a l'almanac que, anualment i des de 1880, confeccionava i potser encara ho faça el diari *Las Provincias*.²²

---

¹⁸ Segons la definició que n'ha donat Antoni López, el terme 'patrimonialista' «inclou el sentiment que experimenten aquests poetes pel paisatge, tingut com un patrimoni que enllaça amb la pregonesa del seu ésser humà, unit a la seua consideració de la llengua, també patrimonial i també sorgida del més profund de l'home. Així tenim que terra i llengua, totes dues perfectament amalgamades i tingudes com a "herència del pare" (*id est*, patrimoni), es constitueixen en el suport i en l'expressió de la fe, que és "herència del Pare"», perquè cal no oblidar que el referent religiós hi és constant. Vegeu LOPEZ I QUILES, ANTONI, «Véncer el temps amb el temps», *Qüestions de Vida Cristiana*, núm. 171, Barcelona, 1994, p. 15.

¹⁹ Sobre mossén Josep Pla, natural d'Algemesí i rector d'Alaquàs des de 1935 fins a 1942, vegeu els meus treballs «Mossén Josep Pla: "Popularisme" poètic de postguerra a Alaquàs», *Quaderns d'Investigació d'Alaquàs*, 1992; p. 67-81. «Poemes des de la sagristia. Poesia religiosa de postguerra al País Valencià», *Qüestions de Vida Cristiana*, núm. 171, 1994; p. 69-82. I «"Lo cant al Creador": la poesia religiosa de mossén Josep Pla», *Martí Domínguez i el seu temps. Actes de les Jornades (València-Algemesí, 9-12 de novembre de 1994)*, a cura de Vicent J. Escartí, Nel·lo Pellicer i Biel Sansano, Germania-Ajuntament d'Algemesí, Algemesí, 1996; p. 129-149.

Renuncie ara a dibuixar novament un context panoràmic de la postguerra literària valenciana i del corrent estètic denominat «paisatgisme sentimental» per dues raons: perquè ja ho vaig fer en el meu anterior article de *Quaderns* (1992) sobre mossén Josep Pla; i perquè el lector en pot trobar referències i detalls a tots els manuals que tracten la literatura contemporània valenciana, i especialment als dedicats a l'època de postguerra.

²⁰ GIL LILA, E., *loc. cit.*

²¹ GARCIA SABATER, FRANCISCO DE P., *loc. cit.*

²² Sobre l'Almanac de *Las Provincias*, vegeu el treball de CORTÉS, SANTI, «Premsa literària valenciana de postguerra: el cas de l'*Almanaque de Las Provincias* (1940-1951)», *Caplletra*, 10, PAM, Barcelona, 1991; p. 41-50.

L'assaig d'un elenc cronològic de l'obra èdita d'Elies Borràs que he estat capaç de localitzar —tota, excepte una composició, en valencià—, podria quedar, per tant, de la següent manera:

—*Almanaque «Las Provincias» para 1934*, p. 129: «La batalla de flors», sonet dedicat a descriure i exaltar l'acte floral ludicofestiu que anualment realitza la ciutat de València durant les festes de la Fira de Juliol.

—*Almanaque «Las Provincias» para 1943*, p. 233-235: «Sant Miquel és far de Lliria»; datada en setembre de 1942, aquesta poesia, que recrea la devoció que el poble llirià professa al seu patró, fou guardonada en els primers Jocs Florals de Lliria, celebrats aquell mateix any.

—*Almanaque «Las Provincias» para 1945*, p. 135-137: «Mi bordón de peregrino», sobre una peregrinació pel Camí de Santiago. En castellà.

—*Almanaque «Las Provincias» para 1946*, p. 309-311: «Cant a Burjassot»; poesia apològica d'aquest poble de l'Horta de València que fou distingida en els Jocs Florals de Burjassot, celebrats el dia 1 d'octubre de 1942.

—*Almanaque «Las Provincias» para 1947*, p. 495: «Sonet a la pintora manisera», que «plasma les figuretes, la pintora,/ sobre el cuit-fang, i en aptitud s'esmera».

—*Almanaque «Las Provincias» para 1948*, p. 167: «Les llums de la dolça nit», un altre sonet de factura popular i pairal en què l'autor descriu les sensacions que li produeix la visió lumínica de la ciutat —«La llum de la ciutat alegre i viva», de València, s'entén— des del port i de nit.

—*Almanaque «Las Provincias» para 1949*, p. 251-252: «A la Verge de Loreto, patrona de la Olleria». Emotiva i alegre composició dedicada a la patrona del seu poble que, segons la nota que l'acompanya, «fon llegida en la benvinguda de la imatge de la Verge de Loreto a València, en les Noçes d'Argent de la Coronació a Nostra Mare de Déu dels Desamparats», és a dir, en 1948. En versió reduïda, i amb alguns canvis formals, fou reeditada l'any 1978 a *La Ollería en fiestas*, llibre de festes de l'Olleria. Aquesta vegada amb el següent encapçalament: «Poesia que fou llegida en la Plaça de Tetuán de València, davant la Nostra Mare de Loreto, durant la benvinguda de la Santa Imatge a la Ciutat, en les Noçes d'Argent de la Coronació de la Nostra Mare de Déu la Verge dels Desamparats». És una de les poesies més reeixides que li he llegit.

—*Corona poètica que els poetes valencians ofrenen al Pare Vicent Ferrer amb motiu del V Centenari de sa Canonització i per a record*, València, 1955, p. 95-96: «Estrofes vicentines». Juntament amb més d'una seixantena de poetes —la pràctica totalitat del panorama intel·lectual coetani—, Elies Borràs se sumà a aquesta iniciativa lírica de Josep Maria Bayarri per tal de festejar el cinqué centenari de la canonització de sant Vicent Ferrer, el sant valencià per excel·lència, i que comptà amb la benedicció de l'Il·lustríssim i Reverendíssim Arquebisbe de València, D. Marcel·lí Olaechea.

—*La Ollería en fiestas*, 1977: «Elegia en la mort del Rei Jaume I», poema patriòtic i apologètic del Conqueridor, «Primer Premi Viola d'Or dels XCIII Jocs Florals de Lo Rat Penat de la Ciutat i Regne de València. En homenatge al Rei Jaume I en el VII centenari de la seua mort. Convocatòria per als de l'any 1976».

—*La Ollería en fiestas*, 1977: «La nostra herència mora». Reconeixement i homenatge jocós a les petjades mores que perviuen al Regne de València; finalitza així: «En homenatge al Rei Jaume/ que el portem en la memòria,/ amb un romanç prou festívol/ he parlat d'herència mora».

—*La Ollería en fiestas*, 1978: «Cantem-li al poble meu de l'Ollería». Composició autobiogràfica²³. El vers final és ben expressiu: «Cantant-li a l'Ollería li cante jo a la Pàtria!».

—*La Fulla de l'Olivar*, núm. 128, Alaquàs, 17 de febrer de 1991: «Tradicció de la Verge de l'Olivar, patrona d'Alaquàs». En aquest poema, que degué de ser escrit i publicat per primera vegada després de l'any 1953 (ja que el signa com a «Mestre en Gai Saber»), Elies Borràs fa una recreació de la llegenda de la troballa de la Mare de Déu de l'Olivar.

Pel que fa a l'obra inèdita, he pogut conèixer l'existència de tres poemes:

—«Estampes del combregar», que obtingué un accèssit a la Viola d'Or en els Jocs Florals de 1942.

—«Sonets al Càlcer sant», presentada amb el lema «Estrofes eucarístiques» als Jocs Florals de 1943.

—«Romans històric de la Verge Maria del Puig», que amb el lema «La processó de les antorjes» obtingué el premi Mare de Déu del Puig en els Jocs Florals de València de 1943²⁴.

---

²³ Pel seu valor històric, i per l'al·lusió que hi ha a Alaquàs, crec que paga la pena de reproduir aquestes dues estrofes:

«Mon pare es va morir, tenia jo dos anys:
ma tia Magdalena, de ma mare germana,
se m'emportà afillant-me; però en el temps d'estiu,
al meu poble natal l'ordinari em portava.
Quan tornava al col·legi d'Alaquàs, on vivia,
pensant en el meu poble, sovint m'emocionava.
Volia i vull la terra que nàixer em va vore.
¿Quan tornaré a reviure les hores de més ànsia?».

²⁴ De les dues primeres poesies, se'n fa ressò Santi Cortés al seu excel·lent estudi *València sota el règim franquista (1939-1951)*, IFV-PAM, València/Barcelona, 1995; p. 135.

D'altra banda, i gràcies a la diligència del Dr. Santi Cortés, he tingut accés a les composicions «Sonets al Càlcer sant» i «Romans històric de la Verge Maria del Puig», que incloc en l'apèndix documental d'aquest treball. Des d'ací vull fer públic el meu agraïment al Dr. Santi Cortés per la seua amabilitat i col·laboració desinteressada.

Això no obstant, també comptem amb la certesa que Elies Borràs escrigué, almenys, una peça teatral còmica que fou ressenyada el dia 21 de gener de 1948 al diari *Las Provincias*: «*El aplaudido poeta valenciano don Elías Borrás Castelló, ha escrito una comedia cinagética, en aires de parodia y astracán. Esta obrita de carácter bufo, que se divide en tres actos y ocho cuadros, es una parodia de “Don Juan Tenorio”. Pues a pesar de que se ha escrito mucho de este género de tenoriadas, el señor Borrás Castelló ha concebido una nueva modalidad que le ha aventajado para conseguir el éxito que se augura en las tertulias literarias de los que han oído la lectura de tan irónica y regocijante comedia*»²⁵.

4. Apèndix literari

Trobe molt interessant incloure a continuació aquestes quatre composicions poètiques d'Elies Borràs Castelló —que són un excel·lent botó de mostra de la resta de la seua producció, «poesia popular digna, sincera, fervorosa»— per diverses raons: la primera, «Tradicció de la Verge de l'Olivar, patrona d'Alaquàs», per ser l'única de les que d'ell coneixem que parla directament del poble que el va acollir durant tants anys. La segona, «Èstrofes vicentines», per haver estat publicada, ara fa quaranta-tres anys, en un llibre col·lectiu de difícil consulta hui. I les dues restants, «Sonet al Càlcer sant» i «Romans històric de la Verge Maria del Puig», per ser inèdites i, per tant, de remota lectura.

Tradicció de la Verge de l'Olivar, patrona d'Alaquàs²⁶

Sota el cel tot ple d'estreles
ben vives i rutilants,
dormien els esperits
amb somni de santa pau.

Despertaven quan el sol
s'asomava aureolat
i duïa somrisses noves
als jorns de vida i treball.

---

²⁵ *Las Provincias*, dijous dia 29 de gener de 1948, p. 7.

²⁶ *La Fulla de l'Olivar*, núm. 128, Alaquàs, 17 de febrer de 1991.

Eren gents de bona raça
que honraven les seues llars
amb les ànimes cristianes
plenes de fe celestial.

Nostra Verge Moreneta,
amb el Jesuset al braç,
la tenien com la Mare
de tots els fills emparats.

Però un dia, s'esperava
de la lluita secular,
la invasió de moltes guerres
entre moros i cristians.

I a la Verge Moreneta
la tingueren que amagar
al trespol d'una campana
soterrada en un bancal.

En un terreny d'oliveres
on tantes colomes van
a per les tendres rametes
que són símbol de la pau.

Uns quans segles s'estigué
la Verge a l'amagatall;
ja ningú s'esrecordava
d'un Joiell tan amagat.

Però havia una olivera
tota de fruit abundant
i d'unes grosses olives
d'oli bo per a curar.

Al caseriu, que augmentava,
li posaren Alaquàs:
s'edificaren les cases
entre l'horta i el secà.

Tenien un llaurador
que era d'un aspecte sant
i que llaurava amb dos bous
el preciós oliveral.

I un dia de benaurances,
quan ell estava llaurant,
li va entropessar la rella
en un cos que li era estrany.

Aleshores, davallava
d'una llum divina el raig
i els dos bous s'agenollaren
amb ell que s'agenollà.

El llaurador, tot seré,
sentia el miracle gran
de descobrir un tresor
ocult per antics cristians.

Previngut d'una aixadeta,
ell va descobrir, cavant,
baix l'empar d'una campana,
la Mareta Celestial.

Acodiren ben contents
tots els veïns d'Alaquàs:
i es veren baix la campana
la Verge de l'Olivar.

Poc els durà l'alegria:
la Verge a Sant Nicolau
—en gran processó de torxes—
on li feren un altar.

Però la Verge volia
ser patrona d'Alaquàs;
i una nit, entre dos Àngels,
la tornaren al bancal.

València la reclamava
i tots l'anaven buscant;
s'hi veren un raig de llum
enmig de l'oliveral.

Sobre el tronc de l'Olivera,
la Patrona d'Alaquàs
ocupava el lloc de Mare
i Verge de l'Olivar!

Se la tornaren a endur:
la Verge a sant Nicolau;
i nos la tornen els Àngels
sobre un núvol celestial.

¡Miracle de la Patrona
de tots els fills d'Alaquàs
que la volen com la Mare
i Verge de l'Olivar!

Estrofes vicentines²⁷

Sant Vicent ha naixcut en la pàtria València;
ha naixcut entre roses i càntics a l'Amor.
Sant Vicent és un Àngel que imposa la consciència
i senyala que a Déu li tingam sant temor!

Sant Vicent a l'incrèdul convertia:
davallava del Cel a predicar.
Per Europa sa llengua s'entenia
i el camí de germans nos va ensenyar.

---

²⁷ *Corona poètica que els poetes valencians ofrenen al Pare Vicent Ferrer amb motiu del V Centenari de sa Canonització i per a record*, València, 1955, p. 95-96.

Sant Vicent als cristians nos acompanya
amb la Llum de segura salvació.
Conseller de la pau i sol d'Espanya
que il·lumina la senda de la unió.

Des del peu del teu Altar
presenciem els grans miracles,
que són dignes d'admirar.

Gran Apòstol i Patró
de València i sa regió!
És el Jutge universal
en el Judici Final!

Tot el món enaltix el gran poder
del nostre Pare Sant Vicent Ferrer!

Sonets al Càlcer sant

Lema: "Estrofes eucarístiques"
(Jocs Florals de l'any 1943)

Sonets eucarístics: El Cenacle

Alta sala, espayosa i preparada,
que als quatre vents obria'ls finestrals;
bella sala, ab tapiços orientals,
i ab lo tènue incensari perfumada.

Un pare de famílies, sa morada,
a Crist entrega, per als fets pasquals:
i ab Ell gaudí de gràcies cel·lestials
la santa i apostòlica mainada.

Càlcer preciat, per l'eminent varó,
ab anses d'or, a Déu li l'oferia
per a establir la Santa Comunió.

La cúpula oriental del gran santuari
primerenc de la Sacra Eucaristia,
fon la cima i trespol del bell sagrari.

Sonets eucarístics: La Sacra Relíquia

¡Oh Càlçer ensalçat! ¿Qui te faria
de àgata i d'or qu'encanta? ¿Quin buril
va rebre'l misteriós impuls fabril?
¿Quin àngel a fundir-te baixaria?

¡Grega Copa! ¡Genial burileria
que't dotà d'esmeraldes, i un perfil
d'or com les anses tens al greg estil;
i dus les perles que Hosca et posaria!

Per sempre benedida i alabada
la Copa del Senyor, sempre adorada:
¡de Déu la Mare en Ella combregà!

És la Relíquia Sacra i verdadera
que València custòdia i que venera
perquè és la que'l mateix Jesús tocà!

Sonets eucarístics: Gratituts per el Càlçer Sant

T'aclama Wagner ab el Parsifal
que anyora gestes ab sublim onada,
i contes i lligendes d'inspirada
llaor a la Relíquia, al Sant Graal.

¡Oh Cova venturosa i solemnia
de Sant Juan de la Penya; la Creuada
contra'ls moros, surgia benaurada:
¡Tu la inspirares fins al jorn triunfal!

Sant Llorens, des de Roma, ab gran fervor,
a sa pàtria te envia per l'Amor,
poc enans d'un martiri sens clemència!

I Alfons V el Magnànim, se extasia
front a Tu, i del Palau d'Aljaferia,
et porta enfervorit cap a València!

Sonets eucarístics: El Relicari

¡Cel de València, blava cel-lestia,
obert balcó de estrelles tot brodat:
d'aon baixa misteriosa claretat
d'eucarístic fervor que Déu envia!

Terra de flors precioses, que extasia
i embauma ab sos jardins, predestinat
racó d'anhels i gràcia, i humiltat
al Càlçer de la Sacra Eucaristia!

Aigues de la serena mar blavosa,
que en vostra costa uniu Jerusalem,
i obrireu pas a Joya tan preciosa!

¡Oh Vestigi Sagrat! ¡Oh Sant Graal!
Per a sempre en València et venerem
sota l'esguard del fiel providencial.

Sonets eucarístics: Els Peregrins

Vindran de tot el món els peregrins
que adoraran al Càlçer de la Cena;
vindran els homs de fe de tota mena
obrint-se en l'aire i terra i mar camins.

Deballaran del Cels els serafins,
que sobre'ls núgols de blancor amena,
faran l'orquestra de dolçura plena
ab les notes glorioses dels clarins.

La catedral del Càlçer, alta i forta,
i de maciça nau i ferma porta,
se obrirà per als fiels, de vat a vat.

I ansiosos els cristians, i ungits de gràcia,
pendran la Sang i el Cos de Déu, que ens sacia,
inundats de divina claretat!

Romans històric de la Verge Maria del Puig

Lema: “La processó de les antorjes”
(Jocs Florals de València, 1943.
Premi Mare de Déu del Puig)

A dos llegües de València
fundaren els grecs l’antiga
Fanum, Casa dels gentils,
Temple de la idolatria
alçat a la deua Venus,
prop de la blava marina.

Entre Murviedro i València,
atre poblat no existia
més que l’antiguísim Puig;
campament de la entrevista
dels ben units Scipions
contra Cartag enguerrida.

¡Oh preciosa Image goda
nomenà Santa Maria;
plena de llum i hermosura,
deua ver i Sacratíssima
i anhel fort del convertit
a la santa cristiania!

¡Image del marbre blanc

que encens d'amor a qui't mira!

¡Oh predestinada Santa
per a gestes de conquesta!

La musulmana invasió
de la Pàtria, tan sentida,
va arrebatar als cristians;
però els del Puig, ab fe viva,
quan en València ja estava
dominant la moreria,
afanosos perforaren
terra a dins; i de seguida,
possant sota una campana
a Nostra Santa Maria,
la deixaren ben oculta
junt a sa mateixa Ermita.

¡Confiança en els cristians
de tornar a descobrir-la
i adorar-la ab més fervor
i ab l'ànima redimida!

Indigne nom li possà
la mena d'Aràbia impia
al Monasteri del Puig
i hermosa i cristiana villa.

Passaren vàries centúries
de profanació morisca
entre aquells quatre cimals
i entre colina i colina.
Però el conde Berenguer
en el temps de la conquesta
de la Pàtria per el Cit,
en el castell fortifica
perqu'era clau de València
el Puig de Santa Maria.

En Jaume el Conqueridor
en braç de roble venia
del Palau de Mompteller
en pro de la reconquista.

¡Què batalles contra el Zaen
Rei de València invadida!
Pere Fernández, i Urrea
i almogàvers de valia,
i soldats i cavallers,
i la espassa més brunyida
del Rei Jaume, i atres homs
de ardit i de valentia
com Entença el capità
i Aguiló i Pérez de Pinya,
que ab la fel de gran Sen Jordi
i amor a Santa Maria
del Puig, prenen el Castell,
fortí de la reconquista
de València i tot el Reine
que el cristianisme volia!

El Monasteri dels monges
fon un muntó de roïna,
desaparegut pels segles
i envolt en terra. I un dia,
des de el castell, uns soldats
sentineles, de vigília,
veren antorjes del cel
que ab una llum tan divina
debaixaven vesllumbrant
fins a molt prop de la cima;
aon acordaren cavar
per saber enllí que havia.

Un retum de la campana
féu cavar ab més codícia;
i al desenterrar-la tota,
pronte veren la Relíquia:

la Image de marbre blanc
per els àngels esculpida,
la que porta el Jesuset
que ansia a sa Mare Maria
ab els braços cap al rostre
com un abraç que desija;
i Ella, en ademans de rebre'l,
cap al Jesuset se inclina.

¡Quin fervor al encontrar
la Image! ¡Quanta alegria!
Patrona antiga del Reine:
lo teu rostre ens il·lumina
i ens llança les resplandors
que mos vesllumbren la vista
i mos fan pensar les glòries
del Cel de futura vida.

Mare Santa i misteriosa
que muntares a la cima
de la teua campaneta
filla de la gran, fundida
per a donar-li a la torre
la veu de Santa Maria.

Les llengües mudes del cel
u els fars de la Sacratíssima,
baixaren en processó
quan València te tenia
en la seua Catedral
que estava de rogativa
en favor de unes batalles
contra el hom de la heregia.

La gran processó d'antorjes
que en la Catedral féu cita
sobre el cim del campanari
i de Molvedre fon vista,
la mateixa processó

baixà sobre el Puig un dia
manifestant als seus fills
per mig de la llum divina,
que fóra tornada al Puig
la Image Santa Maria.

I allà en fervor se venera
la Nostra Patrona antiga,
Capitana misteriosa
i antorja de la Conquesta.

Bernardo Guillem de Entença
per Ella donà la vida;
i als peus perdura en desfulles
en tomba de pedra viva;
i el llucer del seu esprit
des de el cel del Puig vigila
conductes dels Cavallers
novells de Santa Maria!